DOMSTOLENS DOM (femte avdelningen)
den 16 november 2000 *

I mål C-248/98 P,

NV Koninklijke KNP BT, Amsterdam (Nederländerna), företrätt av advokaten T.R. Ottervanger, Bryssel, delgivningsadress: advokatbyrån Loeff, Claeys och Verbeke, 56—58, rue Charles Martel, Luxemburg,

klagande,

angående överklagande av dom meddelad den 14 maj 1998 av Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt (tredje avdelningen i utökad sammansättning) i mål T-309/94, KNP BT mot kommissionen (REG 1998, s. II-1007), i vilket det förs talan om upphävande av denna dom,

i vilket den andra parten är:

Europeiska gemenskapernas kommission, företrädd av R. Lyal och W. Wils, rättstjänsten, båda i egenskap av ombud, delgivningsadress: rättstjänsten, C. Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg, Luxemburg,

* Rättegångsspråk: nederländska.

svarande i första instans,

meddelar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. La Pergola, samt domarna M. Wathelet (referent), D.A.O. Edward, P. Jann och L. Sevón,

generaladvokat: J. Mischo,
justitiesekreterare: R. Grass,

med hänsyn till referentens rapport,

och efter att den 18 maj 2000 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 NV Koninklijke KNP BT har genom ansökan, som inkom till domstolens kansli den 9 juli 1998, med stöd av artikel 49 i EG-stadgan för domstolen överklagat den dom som förstainstansrätten meddelade den 14 maj 1998 i mål T-309/94, KNP BT mot kommissionen (REG 1998, s. II-1007, nedan kallad den

överklagade domen), genom vilken förstainstansrätten delvis ogiltigförklarade kommissionens beslut 94/601/EG av den 13 juli 1994 om ett förfarande för tillämpning av artikel 85 i EG-fördraget (IV/C/33.833 — kartong) (EGT L 243, s. 1, nedan kallat beslutet) och ogillade talan i övrigt.

Bakgrund

2 Genom beslutet bötfälldes 19 tillverkare och leverantörer av kartong inom gemenskapen för att ha överträtt artikel 85.1 i EG-fördraget (nu artikel 81.1 EG).

3 Det framgår av den överklagade domen att detta beslut var en följd av de informella klagomål som år 1990 ingavs av British Printing Industries Federation (en branschorganisation som företräder majoriteten av tillverkarna av tryckta förpackningar i Förenade kungariket) och av Fédération française du cartonnage samt av de undersökningar som i april 1991, utan förvarning, genomfördes av kommissionens tjänstemän i enlighet med artikel 14.3 i rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962, Första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar 85 och 86 (EGT 13, 1962, s. 204; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 8) vid ett flertal företag och branschorganisationer inom kartongbranschen.

4 De uppgifter som erhölls genom dessa undersökningar och genom begäran om upplysningar och handlingar föranledde kommissionen att dra slutsatsen att de berörda företagen från halvårsskiftet 1986 till i vart fall april 1991 (i flertalet fall) hade deltagit i en överträdelse av artikel 85.1 i fördraget. Kommissionen beslutade följaktligen att inleda ett förfarande för tillämpning av sistnämnda bestämmelse. Genom skrivelse av den 21 december 1992 sände kommissionen ett meddelande om anmärkningar till vart och ett av de berörda företagen. Samtliga dessa företag besvarade meddelandet skriftligen. Nio företag begärde att få yttra sig muntligen.

5 Efter det att förfarandet hade avslutats fattade kommissionen beslutet, som innehåller följande bestämmelser:

"Artikel 1

Buchmann GmbH, Cascades SA, Enso-Gutzeit Oy, Europa Carton AG, Finnboard — the Finnish Board Mills Association, Fiskeby Board AB, Gruber & Weber GmbH & Co KG, Kartonfabriek De Eendracht NV (som är verksamt under namnet BPB de Eendracht NV), NV Koninklijke KNP BT NV (tidigare Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV), Laakmann Karton GmbH & Co KG, Mo och Domsjö AB (MoDo), Mayr-Melnhof Gesellschaft mbH, Papeteries de Lancey SA, Rena Kartonfabrik AS, Sarrió SpA, SCA Holding Ltd (tidigare Reed Paper & Board (UK) Ltd), Stora Kopparbergs Bergslags AB, Enso Española SA (tidigare Tampella Española SA) och Moritz J. Weig GmbH & Co KG har överträtt artikel 85.1 i fördraget genom att deltaga,

— vad beträffar Buchmann och Rena från omkring mars 1988 till i vart fall slutet av år 1990,

— vad beträffar Enso Española i vart fall från mars 1988 till i vart fall slutet av april 1991,

— vad beträffar Gruber & Weber från i vart fall år 1988 till slutet av år 1990,

— vad beträffar övriga fall från halvårsskiftet 1986 till i vart fall april år 1991

i ett avtal och ett samordnat förfarande som inleddes vid halvårsskiftet 1986 och som innebar att kartongleverantörer inom Europeiska gemenskapen

— samlades regelbundet till hemliga och institutionaliserade möten i syfte att diskutera och enas om en gemensam konkurrensbegränsande branschplan,

— enades om regelbundna prishöjningar för varje produktkvalitet i de olika nationella valutorna,

— planlade och genomförde samtidiga och enhetliga prishöjningar inom hela Europeiska gemenskapen,

— enades om att bibehålla de största tillverkarnas marknadsandelar på konstanta nivåer, men med möjlighet till vissa ändringar,

— allt oftare från och med början av år 1990 vidtog samordnade åtgärder för att kontrollera tillförseln till den gemensamma marknaden i syfte att säkerställa genomförandet av de nämnda samordnade prishöjningarna,

— utbytte information om leveranser, priser, driftstopp, orderstock och kapacitetsutnyttjandegrad för att främja ovannämnda åtgärder.

...

Artikel 3

Nedanstående företag åläggs följande böter för de överträdelser som har konstaterats i artikel 1:

...

ix) NV Koninklijke KNP BT NV böter på 3 000 000 ecu

..."

6 Av de faktiska omständigheterna i målet, såsom de återges i den överklagade domen, framgår vidare följande:

"9 Enligt beslutet begicks överträdelsen inom ramen för ett organ kallat 'Product Group Paperboard' (nedan kallat PG Paperboard) som var sammansatt av ett flertal grupper eller kommittéer.

10 Vid halvårsskiftet 1986 tillfördes 'Presidents Working Group' (nedan kallad PWG) till detta organ, i vilken företrädare på hög nivå från de största kartongleverantörerna i gemenskapen (omkring åtta företag) ingick.

11 PWG:s verksamhet bestod bland annat i diskussioner om och samordning av marknader, marknadsandelar, priser och kapacitet. I synnerhet fattades allmänna beslut om tidsplanen för och nivån på de prishöjningar som tillverkarna skulle genomföra.

12 PWG rapporterade till 'President Conference' (nedan kallad PC), i vilken nästan samtliga verkställande direktörer för de berörda företagen (mer eller mindre regelbundet) deltog. PC sammanträdde två gånger per år under den aktuella perioden.

13 Vid slutet av år 1987 bildades 'Joint Marketing Committee' (nedan kallad JMC). Dess huvudsakliga uppgift var dels att besluta om och, i förekommande fall, hur prishöjningar skulle kunna genomföras, dels att ange hur de prisinitiativ som tagits av PWG skulle kunna genomföras i varje land och i förhållande till de viktigaste kunderna för att åstadkomma ett system med likvärdiga priser inom Europa.

14 Slutligen diskuterade den ekonomiska kommittén (nedan kallad COE) bland annat prisvariationerna på de nationella marknaderna och orderstocken samt rapporterade sina slutsatser till JMC eller, fram till slutet av år 1987, till Marketing Committee som var JMC:s föregångare. COE bestod av försäljningsdirektörer från flertalet av de berörda företagen och sammanträdde vid flera tillfällen varje år.

15 Det framgår vidare av beslutet att kommissionen ansåg att PG Paperboards verksamhet främjades av ett informationsutbyte som möjliggjordes genom

förvaltningsbolaget Fides med säte i Zürich (Schweiz). Enligt beslutet lämnade flertalet av medlemmarna av PG Paperboard regelbundna rapporter till Fides om order, produktion, försäljning och kapacitetsutnyttjande. Dessa rapporter bearbetades inom ramen för Fides-systemet, och de sammanställda uppgifterna översändes till deltagarna.

16 Sökanden, bolaget NV Koninklijke KNP BT (nedan kallat KNP), kontrollerade KNP Vouwkarton BV Eerbeek (nedan kallat KNP Vouwkarton) till 100 procent fram till januari 1990 då det bolaget överläts till Mayr-Melnhof. Enligt beslutet deltog KNP Vouwkarton, som utgjorde en av divisionerna i emballagegruppen inom KNP, i mötena inom PWG (fram till halvårsskiftet 1988), JMC, PC och COE. Under den period som bolaget deltog i PWG:s möten innehade företrädaren för KNP Vouwkarton, chef för 'emballagegruppen' inom KNP och medlem av direktionen, ordförandeskapet för detta organs och PC:s möten. Sökanden har hållits ansvarig för KNP Vouwkartons rättsstridiga agerande under perioden från halvårsskiftet 1986 till den 1 januari 1990.

17 KNP förvärvade den 31 december 1986 även den tyska emballagetillverkaren Herzberger Papierfabrik Ludwig Osthushenrich GmbH und Co KG, vars dotterbolag Badische Kartonfabrik (nedan kallat Badische) deltog i möten inom PC, JMC och COE. Badische deltog sista gången i JMC i maj 1989 och drog sig officiellt ur PG Paperboard vid slutet av detta år. Badische genomförde emellertid prishöjningar efter det att företaget hade lämnat PG Paperboard och kommissionen anser därför att det fortsatte att i begränsad utsträckning delta i överenskommelsen fram till april 1991. Sökanden har hållits ansvarig för Badisches deltagande i överenskommelsen."

7 Sexton av de andra berörda arton företagen samt fyra finska företag, som var medlemmar av branschorganisationen Finnboard, och som i denna egenskap ansågs vara solidariskt ansvariga för betalningen av de böter som hade ålagts Finnboard, väckte också talan mot beslutet (mål T-295/94, T-301/94, T-304/94, T-308/94, T-310/94, T-311/94, T-317/94, T-319/94, T-327/94, T-334/94,

T-337/94, T-338/94, T-347/94, T-348/94, T-352/94 och T-354/94 samt de förenade målen T-339/94—T-342/94).

Den överklagade domen

8 Förstainstansrätten nedsatte det bötesbelopp som hade ålagts klaganden från 3 000 000 ecu till 2 700 000 ecu och ogillade talan i övrigt (klaganden hade även yrkat att beslutet skulle ogiltigförklaras helt eller delvis).

9 Klaganden åberopade vid förstainstansrätten fyra grunder till stöd för sitt yrkande att böterna skulle upphävas eller nedsättas. Med dessa grunder gjorde klaganden gällande att kommissionens motivering var bristfällig såvitt avser fastställelsen av bötesbeloppet, att kommissionen hade gjort en oriktig bedömning när den betecknade klaganden som en av överenskommelsens "huvudmän", att motiveringsskyldigheten hade åsidosatts i detta avseende samt slutligen att kommissionen hade gjort fel vid beräkningen av klagandens böter.

Huruvida kommissionens motivering av beslutet var bristfällig vad gäller fastställelsen av bötesbeloppet

10 Klaganden ansåg att beslutet, trots den generellt sett höga bötesnivån, inte klargjorde hur kommissionen konkret hade fastställt de böter som klaganden ålades.

11 I detta avseende svarade förstainstansrätten följande:

"67 Enligt fast rättspraxis har skyldigheten att motivera ett individuellt beslut till syfte att göra det möjligt för gemenskapsdomstolarna att pröva beslutets lagenlighet och att ge den berörde de upplysningar som är nödvändiga för att denne skall kunna bedöma om beslutet är välgrundat eller om det eventuellt är behäftat med ett sådant fel att det är möjligt att ifrågasätta dess giltighet, med det tillägget att omfattningen av denna skyldighet beror på rättsaktens art och det sammanhang i vilket den har antagits (se bland annat förstainstansrättens dom av den 11 december 1996 i mål T-49/95, Van Megen Sports mot kommissionen, REG 1996, s. II-1799, punkt 51).

68 Omfattningen av skyldigheten att motivera ett beslut om att, som i föreliggande fall, ålägga ett flertal företag böter för en överträdelse av gemenskapens konkurrensregler, skall fastställas mot bakgrund av att bedömningen av hur allvarliga överträdelserna är skall göras med hänsyn till ett stort antal omständigheter, såsom i synnerhet de särskilda omständigheterna i målet, dess kontext och böternas avskräckande verkan, utan att det har fastställts någon tvingande eller uttömmande förteckning över de kriterier som absolut skall tas i beaktande (domstolens beslut av den 25 mars 1996 i mål C-137/95 P, SPO m.fl. mot kommissionen, REG 1996, s. I-1611, punkt 54).

69 Kommissionen förfogar vid fastställandet av varje bötesbelopp över ett utrymme för skönsmässig bedömning, och den kan av denna anledning inte anses skyldig att tillämpa en exakt matematisk formel (se med samma innebörd förstainstansrättens dom av den 6 april 1995 i mål T-150/89, Martinelli mot kommissionen, REG 1995, s. II-1165, punkt 59).

70 I beslutet framgår, av punkt 168 respektive punkt 169 i övervägandena, de kriterier som beaktades för att fastställa den allmänna bötesnivån och de individuella bötesbeloppen. Vad i övrigt avser individuella böter förklarar

kommissionen i punkt 170 i övervägandena att de företag som deltog i PWG:s möten i princip ansågs som 'huvudmän' för överenskommelsen, medan övriga företag ansågs som 'ordinarie deltagare' i den. Slutligen anser kommissionen i punkterna 171 och 172 i övervägandena att de bötesbelopp som Rena och Stora har ålagts skall reduceras väsentligt på grund av att de samarbetat aktivt med kommissionen samt att åtta andra företag, däribland sökanden, likaså kan erhålla en något mindre reduktion på grund av att de i sina svar på meddelandet om anmärkningar inte förnekade de huvudsakliga faktiska omständigheter på vilka kommissionen grundade sina anmärkningar.

71 I sina inlagor i målet vid förstainstansrätten samt i sitt svar på rättens skriftliga fråga har kommissionen förklarat att böterna beräknades på grundval av omsättningen på gemenskapsmarknaden för kartong år 1990 för vart och ett av de företag som var mottagare av beslutet. Böter på en grundnivå om 9 procent eller 7,5 procent av den individuella årsomsättningen ålades således de företag som ansågs som 'huvudmän' för överenskommelsen respektive de övriga företagen. Slutligen tog kommissionen hänsyn till vissa företags eventuellt samarbetsvilliga inställning under förfarandet vid kommissionen. Två företag fick av detta skäl sina böter reducerade med två tredjedelar, medan andra företags böter reducerades med en tredjedel.

72 Det framgår för övrigt av en tabell som kommissionen har tillhandahållit, och som innehåller uppgifter om fastställandet av varje individuellt bötesbelopp, att även om dessa inte har fastställts genom en strikt matematisk tillämpning av enbart ovannämnda sifferuppgifter har nämnda uppgifter emellertid systematiskt beaktats vid beräkningen av böterna.

73 I beslutet preciseras emellertid inte att böterna har beräknats på grundval av varje företags omsättning på gemenskapsmarknaden för kartong år 1990. I beslutet nämns inte heller de procentsatser på 9 procent och 7,5 procent som

tillämpades för att beräkna de böter som ålades de företag som ansågs som 'huvudmän' respektive de företag som ansågs som 'ordinarie deltagare'. Procentsatserna för reduktionen av böterna för Rena och Stora respektive åtta andra företag, däribland sökanden, anges inte heller.

74 Mot bakgrund av den detaljerade redogörelsen i beslutet för de faktiska omständigheter som tillskrivits vart och ett av de företag som var mottagare av beslutet finns det i föreliggande fall för det första anledning anse att punkt 169—172 i övervägandena i beslutet innehåller tillräckliga och relevanta uppgifter om de omständigheter som har beaktats vid bedömningen av hur allvarlig den överträdelse var som vart och ett av de aktuella företagen gjort sig skyldigt till och hur länge den pågått (se med samma innebörd förstainstansrättens dom av den 24 oktober 1991 i mål T-2/89, Petrofina mot kommissionen, REG 1991, s. II-1087, punkt 264).

75 För det andra, då, i likhet med det aktuella fallet, bötesbeloppen har fastställts genom att vissa bestämda uppgifter systematiskt beaktats, kan företagen, om var och en av dessa faktorer anges i beslutet, lättare bedöma dels om kommissionen har begått ett fel vid fastställandet av det individuella bötesbeloppet, dels om det individuella bötesbeloppet är berättigat i förhållande till de allmänna kriterier som tillämpats. I föreliggande fall skulle ett omnämnande i beslutet av de ifrågavarande faktorerna, närmare bestämt den aktuella årsomsättningen, referensåret, de grundläggande procentsatser som tillämpats samt procentsatsen för reduktionen av bötesbeloppen, inte ha inneburit att de exakta årsomsättningarna för de företag som var mottagare av beslutet implicit avslöjades, vilket hade utgjort ett åsidosättande av artikel 214 i fördraget. Det slutliga individuella bötesbeloppet är, som kommissionen själv har framhållit, inte ett resultat av en strikt matematisk tillämpning av dessa faktorer.

76 Kommissionen har för övrigt medgett under sammanträdet att det inte fanns något som hindrade att den i beslutet angav de faktorer som systematiskt hade beaktats och avslöjats under en presskonferens samma dag som beslutet antogs av den ledamot av kommissionen som var ansvarig för konkurrenspolitiken. Det kan i detta hänseende erinras om att, enligt fast rättspraxis,

motiveringen av ett beslut skall ingå i själva beslutet och att hänsyn inte kan tas till kommissionens efterföljande förklaringar annat än i särskilda fall (se förstainstansrättens dom av den 2 juli 1992 i mål T-61/89, Dansk Pelsdyravlerforening mot kommissionen, REG 1992, s. II-1931, punkt 131, svensk specialutgåva, häfte 13, och med samma innebörd förstainstansrättens dom av den 12 december 1991 i mål T-30/89, Hilti mot kommissionen, REG 1991, s. II-1439, punkt 136).

77 Trots dessa konstateranden skall det påpekas att motiveringen av de fastställda bötesbeloppen i punkt 167—172 i övervägandena i beslutet är minst lika detaljerad som kommissionens motiveringar av tidigare beslut om liknande överträdelser. Även om en invändning om bristande motivering är sådan att förstainstansrätten ex officio kan ta upp den till prövning, hade, vid den tidpunkt då beslutet fattades, ingen kritik riktats från gemenskapsdomstolens sida mot kommissionens praxis i fråga om motivering av ålagda böter. Det var först i dom av den 6 april 1995 i mål T-148/89, Tréfilunion mot kommissionen (REG 1995, s. II-1063), punkt 142, och i två andra domar som avkunnades samma dag i mål T-147/89, Société métallurgique de Normandie mot kommissionen (REG 1995, s. II-1057, publicerad i sammandrag) och i mål T-151/89, Société des treillis et panneaux soudés mot kommissionen (REG 1995, s. II-1191, publicerad i sammandrag) som förstainstansrätten för första gången framhöll att det är önskvärt att företagen i detalj kan ta del av det sätt på vilket de ålagda böterna har beräknats, utan att de för den skull skall vara tvungna att väcka talan mot kommissionens beslut.

78 Av detta följer att när kommissionen i ett beslut konstaterar att konkurrensreglerna har överträtts och ålägger de företag som har deltagit i överträdelsen böter skall kommissionen, om den systematiskt har beaktat vissa grundläggande omständigheter för att fastställa bötesbeloppen, ange dessa omständigheter i själva beslutet så att mottagarna av det skall kunna kontrollera om bötesnivån är välgrundad och bedöma om det eventuellt förekommit diskriminering.

79 Mot bakgrund av de speciella omständigheter som angetts i punkt 77 ovan, och med hänsyn till att kommissionen under domstolsförfarandet har visat sig villig att lämna alla upplysningar som är av relevans för hur böterna har beräknats, skall bristen på särskild motivering i beslutet av det sätt på vilket böterna har beräknats inte i föreliggande fall anses utgöra ett sådant åsidosättande av motiveringsskyldigheten att det finns skäl att helt eller delvis upphäva de ålagda böterna.

80 Talan kan således inte vinna bifall på denna grund."

Huruvida kommissionen hade gjort en oriktig bedömning när den betecknade sökanden som en av överenskommelsens "huvudmän" och huruvida motiveringsskyldigheten hade åsidosatts i det avseendet

12 Klaganden gjorde gällande att det var fel av kommissionen att anse att bolaget var en av överenskommelsens "huvudmän", eftersom kommissionen felaktigt antog att PWG och PC hade godtagit klagandens företrädare som ordförande på grund av KNP-koncernens betydelse.

13 Klaganden hävdade vidare att beslutet var bristfälligt motiverat, eftersom det inte uttryckligen framgick om kommissionen hade beaktat att ordförandeskapet för PWG var av kort varaktighet.

14 I detta avseende fastställde förstainstansrätten följande:

"88 I punkt 170 första stycket i övervägandena i beslutet anges följande: 'huvudmännen', det vill säga de största kartongtillverkare som deltog i PWG:s möten (Cascades, Finnboard, [Mayr-Melnhof], MoDo, Sarrió och Stora) skall bära ett särskilt ansvar, eftersom det uppenbarligen är de som har fattat de huvudsakliga besluten samt varit överenskommelsens drivande krafter.

89 Enligt andra stycket i samma punkt skall sökanden 'också anses som en av överenskommelsens huvudmän under den tid den deltog i PWG', det vill säga fram till mitten av år 1988 (punkt 36 andra stycket i övervägandena). I beslutet preciseras att sökandens företrädare var ordförande för PC och PWG 'vid en kritisk tidpunkt'.

90 Vidare lämnas en utförlig beskrivning i beslutet av PWG:s centrala roll för överenskommelsen (se bland annat punkterna 36—38 och 130—132 i övervägandena).

91 Det står således klart att beslutet innehåller en tillfredsställande motivering av skälen till att sökanden ansågs som en 'huvudman' av kommissionen.

92 Vad beträffar huruvida denna motivering var välgrundad, kan det påpekas att sökanden varken har bestritt att den deltog i PWG:s möten eller att den innehade ordförandeskapet under överenskommelsens två första år. Sökanden har inte heller bestritt att PWG:s syfte faktiskt var i huvudsak konkurrensbegränsande eller att de konkurrensbegränsande ageranden som kommissionen konstaterade faktiskt förekommit.

93 Sökanden har således med rätta betecknats som 'huvudman' vid beräkningen av böterna. Dess verkliga agerande inom PWG och skälen som åberopats för att den åtog sig ordförandeskapet för detta organ påverkar inte kommissionens konstaterande.

94 Mot bakgrund av vad som anförts ovan kan sökanden emellertid endast betecknas som 'huvudman' och således bestraffas såsom sådan, för perioden från halvårsskiftet 1986 till halvårsskiftet 1988. Förstainstansrätten kommer att bedöma följderna av denna slutsats inom ramen för sin fulla prövningsrätt i fråga om böter i samband med att den undersöker grunden under vilken sökanden anfört att det förekommit fel vid beräkningen av sökandens böter (se nedan punkt 104 och följande punkter).

95 Talan kan således inte vinna bifall på denna grund."

Huruvida det hade förekommit fel vid beräkningen av klagandens böter

15 Klaganden gjorde gällande att kommissionen vid beräkningen av böterna borde ha beaktat att Badisches andel av marknaden var obetydlig och att dess deltagande i överenskommelsen var mycket begränsat från slutet av år 1989, eftersom det endast omfattade Förenade kungariket. Klaganden ansåg att kommissionen vid åläggandet av påföljden felaktigt beaktat att två av sökandens dotterbolag deltog i överenskommelsen under hela den period som överträdelsen pågick, det vill säga från halvårsskiftet 1986 till april 1991.

16 Klaganden gjorde dessutom gällande att en av de sifferuppgifter som hade använts för att beräkna böterna inte motsvarade Badisches verkliga omsättning.

17 Vad beträffar frågan huruvida kommissionen hade beaktat den tid under vilken klaganden deltog i överenskommelsen fastställde förstainstansrätten följande:

"55 Det har redan konstaterats... att kommissionen med fog har hållit sökanden ansvarig för Badisches rättsstridiga agerande.

56 Sökanden har medgett att den fortsatte att erhålla upplysningar angående prisinitiativen efter det att den dragit sig ur organen inom PG Paperboard vid slutet av år 1989.

57 Sökanden har för övrigt inte bestritt att den enligt tabellerna F och G, som bifogas beslutet, i april 1990 och i januari 1991 höjde priserna på GD-kartong i Tyskland och i Förenade kungariket till samma nivå som tillämpades av de företag som deltog i organen inom PG Paperboard fram till april månad 1991.

58 Det står således klart att sökanden uppsåtligen fortsatte att dra fördel av förfaranden som stred mot artikel 85.1 i fördraget, eftersom den inte kunde ha varit okunnig om att de uppgifter som den utnyttjade var ett resultat av en samverkan.

59 Kommissionen ansåg därför med rätta i punkt 162 sjätte stycket i överväganden i beslutet att sökanden skulle 'anses delaktig i överträdelsen fram till undersökningarna', det vill säga fram till den 23 och den 24 april 1991.

60 Av vad som ovan anförts följer att talan inte kan vinna bifall på denna grund."

18 I övrigt svarade förstainstansrätten följande:

"104 Såsom konstaterats..., har kommissionen med fog ansett sökanden ansvarig för KNP Vouwkartons och Badisches rättsstridiga agerande. Den har även helt riktigt ansett att sökanden deltog i överenskommelsen från halvårsskiftet 1986 till april 1991...

105 Av detta följer att sökandens argument att kommissionen har gjort en oriktig bedömning av dess deltagande i överenskommelsen skall lämnas obeaktat.

106 Vidare skall inte heller avseende fästas vid argumentet om ett fel i artikel 1 i den nederländska versionen av beslutet, enligt vilken sökanden hade deltagit 'i ett avtal och ett samordnat förfarande från och med halvårsskiftet 1988'. Artiklarna i beslutet skall nämligen tolkas mot bakgrund av motiveringen (se till exempel domstolens dom av den 16 december 1975 i de förenade målen 40/73—48/73, 50/73, 54/73, 55/73, 56/73, 111/73, 113/73 och 114/73, Suiker Unie m.fl. mot kommissionen, REG 1975, s. 1663, punkt 122—124), och det kan påpekas att det framgår klart av motiveringen att kommissionen avsåg att hålla sökanden ansvarig för att ha deltagit i ett avtal och ett samordnat förfarande från och med halvårsskiftet 1986. Det framgår även av sökandens ansökan genom vilken talan anhängiggjorts (punkt 8, i vilken hänvisas till punkt 162 i övervägandena i beslutet) att även sökanden har tolkat det omtvistade beslutet på detta sätt.

107 Det kan erinras om att böter på en grundnivå om 9 procent eller 7,5 procent av omsättningen på gemenskapsmarknaden för kartong år 1990 för vart och ett av de företag som var mottagare av beslutet har ålagts de företag som har ansetts som 'huvudmän' för överenskommelsen respektive de övriga före-

tagen. Att dessa grundnivåer verkligen tillämpades har bekräftats av kommissionen under domstolsförfarandet och bland annat i dess svar på en skriftlig fråga från förstainstansrätten.

108 I sökandens fall kan argumentet att Badisches marknadsandel var obetydlig inte beaktas. Kommissionen har nämligen, såsom för övriga företag, tagit hänsyn till omsättningen på gemenskapsmarknaden för kartong. Härigenom bedömde den Badisches verkliga storlek och ekonomiska styrka på denna marknad. Kommissionen har emellertid använt Badisches omsättning år 1989 och inte den lägre omsättningen år 1990..., och i enlighet med likabehandlingsprincipen skall därför sökandens böter nedsättas. Det kan tilläggas i det hänseendet att kommissionen inte, utan att tillhandahålla en förklaring i beslutet kan avvika i ett särskilt fall från de kriterier som i allmänhet har beaktats vid fastställandet av böterna. Enligt fast rättspraxis skall motiveringen av ett beslut ingå i själva beslutet. Beslutet kan inte förklaras för första gången och i efterhand inför gemenskapsdomstolarna, såvida inte exceptionella omständigheter föreligger, vilket inte är fallet här (se bland annat domen i det ovannämnda målet Dansk Pelsdyravlerforening mot kommissionen, punkt 131).

109 I de skriftliga förklaringar avseende fastställandet av sökandens böter som lämnats på förstainstansrättens begäran, sägs även att en procentsats på 9 procent tillämpades på KNP Vouwkartons omsättning år 1989 för hela den period som detta bolag ägdes av KNP, det vill säga fram till 1 januari 1990, trots att ingen företrädare för KNP deltog i PWG:s möten efter halvårsskiftet 1988.

110 I sitt skriftliga svar på förstainstansrättens frågor samt under sammanträdet framförde emellertid kommissionen en alternativ beräkningsmetod för böterna. Enligt den alternativa metoden skulle böterna beräknas genom att en grundnivå på 9 procent av KNP Vouwkartons och Badisches omsättning

tillämpades för den period sökanden var en av överenskommelsens 'huvudmän' och en grundnivå på 7,5 procent för återstoden av den tid överträdelsen pågick.

111 Det kan konstateras att endast den andra metoden är förenlig med uppgifterna i punkt 170 andra stycket i övervägandena i beslutet, enligt vilken sökanden skall anses som 'en av överenskommelsens huvudmän under tiden den deltog i PWG'. Detta konstaterande skall således beaktas vid fastställandet av böterna.

112 Vad slutligen beträffar den interna kartongförsäljningen inom koncernen måste det konstateras att sökanden inte har förebringat några bevis till stöd för att kommissionen inte hade bort beakta denna vid beräkningen av böterna.

113 Av vad ovan anförts följer att sökandens böter skall nedsättas.

114 Eftersom inga andra grunder som har åberopats av sökanden än den grund under vilken det anförts att fel förekommit vid beräkningen av sökandens böter berättigar till en nedsättning av böterna, fastställer förstainstansrätten inom ramen för sin fulla prövningsrätt detta bötesbelopp till 2 700 000 ecu."

Överklagandet

19 Klaganden har i överklagandet yrkat att domstolen skall upphäva den överklagade domen och ogiltigförklara beslutet samt upphäva eller åtminstone nedsätta de böter som ålagts bolaget. I andra hand har klaganden yrkat att målet skall återförvisas till förstainstansrätten.

20 Klaganden har åberopat fyra grunder till stöd för sitt överklagande.

Den första grunden

21 Under den första grunden har klaganden gjort gällande att förstainstansrätten gjorde fel när den inte ogiltigförklarade beslutet på grund av bristande motivering och att rätten själv åsidosatte motiveringsskyldigheten i artikel 190 i EG-fördraget (nu artikel 253 EG) genom att inte motivera varför den inte ogiltigförklarade beslutet.

22 Enligt klaganden innehåller inte beslutet en tillfredsställande redovisning av hur böterna har fastställts eller av i vilken omfattning klagandens båda dotterbolag (det vill säga KNP Vouwkarton och Badische) deltog i överträdelsen. Det saknas också tillräckliga uppgifter om omsättningen och om överträdelsens varaktighet och svårighetsgrad. Det var först en månad före sammanträdet (samt under detta) som kommissionen lämnade närmare upplysningar i detta avseende.

23 Klaganden anser att det följer av fast rättspraxis att kommissionen i själva beslutet skall redovisa hur böterna har fastställts. Detta gäller i än högre grad i det aktuella fallet, eftersom klaganden hölls ansvarig för flera företags agerande.

24 Klaganden har tillagt att det var i strid med domstolens rättspraxis som förstainstansrätten i punkt 79 i den överklagade domen fastställde att kommissionens motiveringsskyldighet kunde inskränkas i det aktuella fallet med motiveringen att det förelåg "särskilda omständigheter", eftersom kommissionen, som hänvisade till en matematisk formel, skulle ha kunnat redovisa denna i beslutet, vilket förstainstansrätten för övrigt påpekade i punkt 78 i den överklagade domen.

25 Det saknar betydelse att det var först i domarna i målen Tréfilunion mot kommissionen, Société métallurgique de Normandie mot kommissionen och Société des treillis et panneaux soudés mot kommissionen (nedan kallade domarna i armeringsstålmålen), om vilka det erinrades i punkt 77 i den överklagade domen, som förstainstansrätten preciserade motiveringsskyldighetens omfattning, eftersom denna skyldighet följer av artikel 190 i fördraget och inte av förstainstansrättens rättspraxis.

26 Kommissionen har med hänvisning till domstolens rättspraxis (se dom av den 17 juli 1997 i mål C-219/95 P, Ferriere Nord mot kommissionen, REG 1997, s. I-4411, punkt 32 och följande punkter, och beslutet i det ovannämnda målet SPO m.fl. mot kommissionen, punkt 54) gjort gällande att det finns ett utrymme för skönsmässig bedömning vid fastställelsen av bötesbeloppet i ett konkret fall. Detta utrymme tillkommer såväl kommissionen som förstainstansrätten när denna ändrar detta belopp med stöd av sin fulla prövningsrätt i enlighet med artikel 172 i EG-fördraget (nu artikel 229 EG) och artikel 17 i förordning nr 17. Detta utrymme för skönsmässig bedömning innebär att det inte är absolut nödvändigt att en motivering innehåller en detaljerad redogörelse för hur bötesbeloppet har beräknats.

27 Enligt kommissionen ansåg förstainstansrätten i punkt 74 i den överklagade domen att punkterna 169—172 i skälen till beslutet innehöll "tillräckliga och relevanta uppgifter om de omständigheter som har beaktats vid bedömningen av hur allvarlig den överträdelse var som vart och ett av de aktuella företagen gjort sig skyldigt till och hur länge den pågått".

28 Enligt kommissionen är punkterna 75—79 i den överklagade domen överflödiga. Kommissionen anser för övrigt att klaganden har tolkat domarna i armeringsstålmålen på ett felaktigt sätt. I dessa domar, liksom i den överklagade domen, konstaterade förstainstansrätten att kommissionens beslut var tillräckligt motiverat, samtidigt som den efterlyste en större öppenhet i redovisningen av vilken beräkningsmetod som använts. Detta innebar inte att förstainstansrätten jämställde den bristande öppenheten med en bristande motivering av beslutet. Förstainstansrättens ställningstagande följer möjligen av principen om god förvaltningssed, på så sätt att mottagarna av beslutet inte skall behöva väcka talan vid förstainstansrätten för att få kännedom om samtliga detaljer i den beräkningsmetod som kommissionen använt. Sådana överväganden kan emellertid inte i sig utgöra grund för upphävande av beslutet.

29 Slutligen har kommissionen angett att förstainstansrätten nyligen har bekräftat den sålunda fastställda räckvidden av domarna i armeringsstålmålen. Enligt förstainstansrätten skall de upplysningar som det är önskvärt att kommissionen lämnar till den person som ett beslut är riktat till inte anses utgöra en ytterligare motivering, utan endast en översättning till siffror av de kriterier som anges i beslutet, i den mån dessa kan uttryckas i bestämd kvantitet (se särskilt förstainstansrättens dom av den 11 mars 1999 i mål T-151/94, British Steel mot kommissionen, REG 1999, s. II-629, punkterna 627 och 628, och av den 20 april 1999 i de förenade målen T-305/94—T-307/94, T-313/94—T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 och T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, REG 1999, s. II-931, punkterna 1180—1184).

30 Domstolen avser först att redogöra för de olika delarna i det resonemang som förstainstansrätten förde vid bedömningen av grunden att motiveringsskyldigheten beträffande beräkningen av böterna hade åsidosatts.

31 Förstainstansrätten erinrade inledningsvis i punkt 67 i den överklagade domen om att skyldigheten att motivera ett individuellt beslut enligt fast rättspraxis har till syfte att göra det möjligt för gemenskapsdomstolarna att pröva beslutets lagenlighet och att ge den berörda parten tillräckliga upplysningar för att denne skall kunna bedöma om beslutet är välgrundat eller om det eventuellt är behäftat med ett fel som gör det möjligt att ifrågasätta dess giltighet, med det tillägget att

omfattningen av denna skyldighet beror på rättsaktens art och det sammanhang i vilket den har antagits (se särskilt, förutom den rättspraxis som förstainstansrätten hänvisade till, dom av den 15 april 1997 i mål C-22/94, Irish Farmers Association m.fl., REG 1997, s. I-1809, punkt 39).

32 Förstainstansrätten preciserade därefter i punkt 68 i den överklagade domen att, när det som i förevarande fall är fråga om ett beslut varigenom flera företag åläggs böter för en överträdelse av gemenskapens konkurrensregler, omfattningen av motiveringsskyldigheten skall bedömas särskilt mot bakgrund av att överträdelsens svårighetsgrad beror på ett stort antal faktorer, såsom de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet, dess sammanhang och böternas avskräckande verkan, och detta utan att det har fastställts någon tvingande eller uttömmande förteckning över de kriterier som måste tas i beaktande (beslutet i det ovannämnda målet SPO m.fl. mot kommissionen, punkt 54).

33 I detta avseende påpekade förstainstansrätten följande i punkt 74 i den överklagade domen:

"Mot bakgrund av den detaljerade redogörelsen i beslutet för de faktiska omständigheter som tillskrivits vart och ett av de företag som var mottagare av beslutet [innehåller] punkterna 169—172 i övervägandena i beslutet tillräckliga och relevanta uppgifter om de omständigheter som har beaktats vid bedömningen av hur allvarlig den överträdelse var som vart och ett av de aktuella företagen gjort sig skyldigt till och hur länge den pågått (se med samma innebörd förstainstansrättens dom av den 24 oktober 1991 i mål T-2/89, Petrofina mot kommissionen, REG 1991, s. II-1087, punkt 264)."

34 I punkterna 75—79 i den överklagade domen modifierade emellertid förstainstansrätten, på ett något tvetydigt sätt, räckvidden av konstaterandet i punkt 74.

35 Det framgår av punkterna 75 och 76 i den överklagade domen att beslutet inte innehåller de exakta uppgifter som kommissionen genomgående beaktade när den fastställde bötesbeloppen. Detta trots att det rörde sig om uppgifter som kommissionen kunde lämna ut och som skulle ha gjort det möjligt för företagen att lättare bedöma huruvida kommissionen hade gjort fel vid fastställandet av det individuella bötesbeloppet samt huruvida detta belopp var motiverat i förhållande till de allmänna kriterier som tillämpats. Förstainstansrätten tillade i punkt 77 i den överklagade domen att det framgår av domarna i armeringsstålmålen att det är önskvärt att företagen erhåller närmare upplysningar om hur de ålagda böterna har beräknats, utan att de för den skull skall vara tvungna att väcka talan mot kommissionens beslut.

36 Förstainstansrätten fastslog slutligen i punkt 79 i den överklagade domen att "bristen på särskild motivering i beslutet av det sätt på vilket böterna har beräknats" var motiverad av de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet, det vill säga att kommissionen under domstolsförfarandet hade lämnat ut de uppgifter som beaktats vid beräkningen och att domarna i armeringsstålmålen innebar ny rättspraxis beträffande tolkningen av artikel 190 i fördraget.

37 Innan det mot bakgrund av klagandens argument prövas huruvida förstainstansrätten gjorde en välgrundad bedömning i fråga om vilka följder det skulle kunna få för motiveringsskyldigheten att kommissionen under domstolsförfarandet hade lämnat ut de uppgifter som beaktats vid beräkningen, och att domarna i armeringsstålmålen innebar ny rättspraxis beträffande tolkningen av artikel 190 i fördraget, skall det prövas huruvida den motiveringsskyldighet som föreskrivs i artikel 190 i fördraget innebär att kommissionen — utöver de uppgifter som låg till grund för bedömningen av överträdelsens svårighetsgrad och varaktighet — var skyldig att i beslutet inkludera en mer detaljerad redogörelse för hur böterna hade beräknats.

38 Domstolen påpekar härvid att förstainstansrätten är behörig i två avseenden när det gäller talan som väcks mot kommissionens beslut att ålägga företag böter för överträdelse av konkurrensreglerna.

39 För det första är förstainstansrätten behörig att pröva beslutens lagenlighet enligt artikel 173 i EG-fördraget (nu artikel 230 EG i ändrad lydelse). Vid denna prövning skall förstainstansrätten särskilt kontrollera att motiveringsskyldigheten enligt artikel 190 i fördraget, vars åsidosättande innebär att beslutet kan ogiltigförklaras, har iakttagits.

40 För det andra är förstainstansrätten behörig att inom ramen för sin fulla prövningsrätt enligt artikel 172 i fördraget och artikel 17 i förordning nr 17 pröva huruvida bötesbeloppet är lämpligt. Det kan vid den sistnämnda prövningen finnas skäl att begära in och beakta sådana kompletterande upplysningar som inte i sig måste finnas med i beslutet för att motiveringsskyldigheten i artikel 190 i fördraget skall anses vara uppfylld.

41 Vad beträffar kontrollen av att motiveringsskyldigheten har iakttagits kan det erinras om att det i artikel 15.2 andra stycket i förordning nr 17 föreskrivs följande: "När bötesbeloppet fastställs skall hänsyn tas både till hur allvarlig överträdelsen är och hur länge den pågått."

42 Enligt den rättspraxis som åberopas i punkterna 67 och 68 i den överklagade domen är det väsentliga formkrav som motiveringsskyldigheten utgör uppfyllt om kommissionen i sitt beslut har redovisat de uppgifter som legat till grund för dess bedömning av överträdelsens svårighetsgrad och varaktighet. Om sådana uppgifter saknas är beslutet ogiltigt på grund av bristande motivering.

43 Det var riktigt av förstainstansrätten att i punkt 74 i den överklagade domen fastställa att kommissionen hade uppfyllt dessa krav. Det kan, såsom förstainstansrätten gjorde, konstateras att det i punkterna 167—172 i skälen till beslutet redogörs för de kriterier som kommissionen använde vid beräkningen av böterna. Punkt 167 rör särskilt överträdelsens varaktighet. I denna, samt i punkt 168, redovisas även de överväganden som låg till grund för kommissionens bedömning av överträdelsens svårighetsgrad och dess uppskattning av den allmänna bötesnivån. Punkt 169 innehåller de uppgifter som kommissionen beaktade när

den fastställde de böter som skulle åläggas varje företag, och i punkt 170 utpekas de företag som skulle betraktas som "huvudmän" för överenskommelsen och som bar ett särskilt ansvar i förhållande till de andra företagen. Slutligen fastställs i punkterna 171 och 172 vilka följder det skulle få för bötesbeloppet att olika tillverkare hade samarbetat med kommissionen vid undersökningen för att fastställa de faktiska omständigheterna eller genom sina svar på meddelandet om anmärkningar.

44 Den omständigheten att kommissionen därefter lämnade närmare upplysningar (såsom företagens omsättning eller den av kommissionen fastställda procentsatsen för reduktionen av bötesbeloppet) vid en presskonferens eller under domstolsförfarandet kan inte förta riktigheten av det som förstainstansrätten fastställde i punkt 74 i den överklagade domen. Om den som har fattat ett omtvistat beslut lämnar kompletterande förklaringar till en motivering som redan i sig är tillräcklig, omfattas inte dessa av motiveringsskyldigheten i strikt mening. De kan emellertid vara till hjälp vid gemenskapsdomstolarnas interna kontroll av skälen till beslutet, genom att de gör det möjligt för institutionen att mer ingående redogöra för de skäl som ligger till grund för beslutet.

45 Kommissionen skulle självfallet inte kunna avsäga sig sin befogenhet att göra skönsmässiga bedömningar genom att uteslutande och rutinmässigt hänvisa till matematiska formler. Den kan emellertid förse beslutet med en motivering som går utöver de krav som det erinras om i punkt 42 i denna dom, bland annat genom att redovisa de sifferuppgifter som — i synnerhet beträffande den eftersträvade avskräckande verkan — varit vägledande vid den skönsmässiga bedömningen när det gällt att fastställa de böter som har ålagts ett flertal företag, vilka i olika hög grad har deltagit i överträdelsen.

46 Det kunde vara önskvärt att kommissionen utnyttjade denna möjlighet så att företagen mer i detalj kunde få reda på hur de böter som ålagts dem har beräknats. På ett mera allmänt sätt kunde detta bidra till en ökad insyn i det administrativa förfarandet och underlätta förstainstansrättens utövande av sin fulla prövningsrätt. Det skall inom ramen för denna vara möjligt för förstainstansrätten att pröva — förutom det ifrågasatta beslutets lagenlighet — huruvida de ålagda böterna är lämpliga. Denna möjlighet kan emellertid inte ändra omfattningen av de krav som följer av motiveringsskyldigheten, vilket kommissionen också har påpekat.

47 Förstainstansrätten kunde följaktligen inte, utan att åsidosätta artikel 190 i fördraget, i punkt 78 i den överklagade domen fastställa att "kommissionen [skall], om den systematiskt har beaktat vissa grundläggande omständigheter för att fastställa bötesbeloppen, ange dessa omständigheter i själva beslutet". Förstainstansrätten kunde inte heller utan att motsäga sina egna domskäl, efter att i punkt 74 i den överklagade domen ha konstaterat att beslutet innehöll "tillräckliga och relevanta uppgifter om de omständigheter som har beaktats vid bedömningen av hur allvarlig den överträdelse var som vart och ett av de aktuella företagen gjort sig skyldigt till och hur länge den pågått", i punkt 79 i den överklagade domen hänvisa till "bristen på särskild motivering i beslutet av det sätt på vilket böterna har beräknats".

48 Förstainstansrättens felaktiga rättstillämpning i det avseendet är emellertid inte av sådan art att den kan medföra att den överklagade domen upphävs, eftersom det med hänsyn till vad som anförts ovan kan konstateras att förstainstansrätten rättsenligt — oaktat punkterna 75—79 i den överklagade domen — underkände klagandens grund att skyldigheten att motivera beräkningen av böterna hade åsidosatts.

49 Eftersom det enligt motiveringsskyldigheten inte krävdes att kommissionen i beslutet skulle redovisa de sifferuppgifter som använts vid beräkningen av böterna, saknas det anledning att pröva de olika invändningar som klaganden har framfört på grundval av detta oriktiga antagande.

50 Överklagandet kan följaktligen inte vinna bifall på den första grunden.

Den andra grunden

51 Som andra grund har klaganden gjort gällande att förstainstansrätten underlät att pröva bolagets argument att kommissionen oberättigat hade påfört bolaget böter för tiden efter utgången av år 1989 eller, i andra hand, att kommissionen borde ha

nöjt sig med att ålägga bolaget mycket låga böter, med hänsyn till att det endast marginellt hade deltagit i överenskommelsen. Förstainstansrätten åsidosatte artikel 190 i fördraget genom att inte ta hänsyn till dessa särskilda omständigheter.

52 Klaganden har vidare gjort gällande att förstainstansrätten felaktigt tillämpade ett belopp motsvarande 7,5 procent av bolagets omsättning under den aktuella perioden. Detta var oriktigt med hänsyn till att bolaget endast marginellt hade deltagit i överenskommelsen.

53 Vad beträffar den första delen av denna grund konstaterar domstolen att det, som kommissionen har påpekat, framgår av punkterna 55—59 i den överklagade domen att förstainstansrätten prövade och avfärdade klagandens argument. Följaktligen skall anmärkningen om bristande motivering underkännas.

54 Vad gäller den andra delen av denna grund skall det erinras om att förstainstansrätten har full prövningsrätt när den bedömer det bötesbelopp som ett företag har ålagts på grund av att det har överträtt gemenskapsrätten och att det inte ankommer på domstolen att, när den prövar rättsfrågor i ett mål om överklagande, göra en skälighetsbedömning som ändrar förstainstansrättens bedömning härvidlag (domen i det ovannämnda målet Ferriere Nord mot kommissionen, punkt 31).

55 Klaganden har emellertid endast ifrågasatt förstainstansrättens bedömning av om bötesbeloppet var skäligt, utan att ange på vilka rättsliga grunder domstolen skulle kunna underkänna denna bedömning. Således kan överklagandet inte tas upp till prövning på den andra delen av denna grund.

56 Överklagandet kan följaktligen inte vinna bifall på den andra grunden.

Den tredje grunden

57 Under den tredje grunden har klaganden gjort gällande att förstainstansrätten gjorde fel när den i punkt 112 i den överklagade domen beträffande den interna kartongförsäljningen inom koncernen konstaterade att "[klaganden] inte [hade] förebringat några bevis till stöd för att kommissionen inte hade bort beakta denna vid beräkningen av böterna."

58 Klaganden har anfört att det var först under sammanträdet som det framkom att kommissionen beträffande Badische hade tagit med den interna försäljningen av produkten (till ett systerbolag, som förädlade den) i den omsättning som legat till grund för beräkningen av böterna. Klaganden gjorde då gällande att denna typ av transaktioner inte hade haft någon inverkan på gemenskapsmarknaden och inte kunde beaktas vid fastställelsen av böterna.

59 Under dessa omständigheter åsidosatte förstainstansrätten rätten till försvar, motiveringsskyldigheten, likabehandlingsprincipen och proportionalitetsprincipen samt artikel 15 i förordning nr 17 när den fastställde att klaganden inte hade företett "några bevis" i detta avseende.

60 Kommissionen har gjort gällande att klaganden, i motsats till vad bolaget har påstått, sedan länge kände till att den interna omsättningen hade beaktats vid fastställelsen av företagets marknadsandel. Det stämmer visserligen att klaganden tog upp denna fråga under sammanträdet, men bolaget förklarade inte varför försäljningen till ett systerbolag skulle undantas. Följaktligen var förstainstansrättens slutsats i punkt 112 i den överklagade domen riktig.

61 Domstolen konstaterar härvid att grunden är verkningslös. Även om det antas att klaganden under förfarandet vid förstainstansrätten faktiskt hade styrkt sitt påstående att det var fel av kommissionen att beakta den interna kartongförsäljningen inom koncernen vid fastställelsen av böterna, kan detta påstående inte godtas med hänsyn till artikel 15.2 i förordning nr 17, vars syfte är att säkerställa att påföljden står i proportion till företagets storlek på den produktmarknad som är föremål för överträdelsen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 7 juni 1983 i de förenade målen 100/80—103/80, Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, REG 1983, s. 1825, punkt 119; svensk specialutgåva, volym 7, s. 133).

62 Förstainstansrätten har för övrigt i dom av den 14 maj 1998 i mål T-304/94, Europa Carton mot kommissionen (REG 1998, s. II-869), punkt 128, med rätta fastslagit följande: "Om värdet på de interna leveranserna av kartong till Europa Carton inte beaktades, skulle vertikalt integrerade företag utan motivering gynnas. Vinsten till följd av överenskommelsen skulle i en sådan situation inte kunna beaktas och det aktuella företaget skulle då undgå en bestraffning som var proportionerlig i förhållande till företagets storlek på den produktmarknad som var föremål för överträdelsen."

63 Överklagandet kan följaktligen inte vinna bifall på den tredje grunden.

Den fjärde grunden

64 Under den fjärde grunden har klaganden gjort gällande att kommissionen vid fastställelsen av böterna felaktigt höll klaganden ansvarig för den överträdelse som Badische hade gjort sig skyldigt till från och med halvårsskiftet 1986, trots att klaganden förvärvade detta bolag först den 1 januari 1987. Klaganden har även anfört att det var fel av förstainstansrätten att godkänna denna ansvars-

fördelning utan att förklara varför, eftersom klaganden hade ifrågasatt den. Förstainstansrätten åsidosatte därigenom motiveringsskyldigheten, likabehandlingsprincipen och proportionalitetsprincipen samt artikel 15 i förordning nr 17 vid beräkningen av böterna.

65 Enligt kommissionen skall denna grund avvisas, eftersom klaganden vid förstainstansrätten inte — vare sig under det skriftliga förfarandet eller under sammanträdet — ifrågasatte att KNP hölls ansvarigt för Badisches överträdelse.

66 Domstolen konstaterar härvid att det faktiskt framgår av punkt 17 i den överklagade domen att "KNP [den 31 december 1986] förvärvade... den tyska emballagetillverkaren Herzberger Papierfabrik Ludwig Osthushenrich GmbH und Co KG, vars dotterbolag Badische Kartonfabrik... deltog i möten inom PC, JMC och COE". Förstainstansrätten fastställde trots detta i punkt 55 att kommissionen "med fog [hade] hållit [klaganden] ansvarig för Badisches rättsstridiga agerande" och i punkt 104 att kommissionen "helt riktigt [hade] ansett att [klaganden] deltog i överenskommelsen från halvårsskiftet 1986 till april 1991". Förstainstansrätten lämnade i den överklagade domen emellertid ingen förklaring till varför KNP skulle hållas ansvarigt för Badisches deltagande i överträdelsen för tiden innan KNP förvärvade detta bolag.

67 Såsom generaladvokaten har påpekat i punkterna 48 och 50 i sitt förslag till avgörande (och i motsats till vad kommissionen har påstått) innehöll klagandens skriftliga yttrande en uttrycklig anmodan om att förstainstansrätten skulle ta hänsyn till att Badische införlivades med koncernen först den 1 januari 1987.

68 Härav följer att förstainstansrätten åsidosatte motiveringsskyldigheten när den underlät att pröva klagandens argument att KNP under alla omständigheter endast skulle hållas ansvarigt för Badisches överträdelse från och med den dag då KNP förvärvade detta bolag.

69 Av detta skäl skall punkt 1 i domslutet i den överklagade domen upphävas.

70 Enligt artikel 54 första stycket i EG-stadgan för domstolen skall domstolen upphäva förstainstansrättens avgörande om överklagandet är välgrundat. Den kan då slutligt själv avgöra målet, om det är färdigt för avgörande, eller återförvisa det till förstainstansrätten för avgörande. Eftersom målet är färdigt för avgörande skall domstolen slutligt avgöra vilket bötesbelopp som skall åläggas klaganden.

Yrkandet om ogiltigförklaring

71 Vad beträffar frågan hur länge klaganden skall anses ha varit ansvarig för överträdelsen och särskilt huruvida klaganden skall hållas ansvarig för den överträdelse som Badische hade begått innan detta bolag förvärvades av klaganden påpekar domstolen att det i princip är den fysiska eller juridiska person som ledde företaget när överträdelsen begicks som skall hållas ansvarig för densamma. Detta gäller även om driften av företaget har överlåtits på en annan person när beslutet om fastställelse av överträdelsen antas.

72 Det är ostridigt att Badische deltog i överenskommelsen från halvårsskiftet 1986 till den 1 januari 1987. Badische var under denna period dotterbolag till den tyska emballagetillverkaren Herzberger Papierfabrik Ludwig Osthushenrich GmbH und Co KG. Det sistnämnda bolaget förvärvades (dock utan att förlora sin rättskapacitet) den 31 december 1986 av KNP, som blev dess "ägare till

95 procent" under hela den beaktade överträdelseperioden. Detta framgår av punkt 149 andra stycket i skälen till beslutet.

73 Domstolen finner, av de skäl som anges i punkterna 46—50 i den överklagade domen, att klaganden, vad avser perioden mellan januari 1987 och april 1991, skall hållas ansvarig för den överträdelse som Badische begick. Förstainstansrätten anförde nämligen följande:

"46 Det kan för det första påpekas att sökanden på denna punkt inte har hävdat att den inte hade ett avgörande inflytande på KNP Vouwkartons och Badisches försäljningspolitik.

47 Vidare är det ostridigt att en medlem av sökandens direktion deltog i och även var ordförande för PWG:s möten fram till år 1988. Enligt beslutet var det inom PWG som de huvudsakliga konkurrensbegränsande diskussionerna fördes, vilket inte heller har bestritts av sökanden.

48 Kommissionen har mot denna bakgrund styrkt att sökanden, genom sin direktionsmedlem, var aktivt inblandad i KNP Vouwkartons konkurrensbegränsande agerande. Till följd av denna inblandning i ett av sina dotterbolags deltagande i överenskommelsen kände sökanden till och godkände utan tvekan Badisches deltagande i den överträdelse som KNP Vouwkarton deltog i.

49 Sökandens ansvar påverkas inte av att dess direktionsmedlem upphörde att delta i PG Paperboards möten år 1988. Det ankom nämligen på sökanden, i egenskap av moderbolag, att med avseende på dotterbolagen vidta åtgärder för att förhindra en fortsatt överträdelse, om vars existens sökanden inte var okunnig. Sökanden har för övrigt inte bestritt att den inte ens försökte förhindra att överträdelsen fortsatte.

50 Av detta följer även att överlåtelsen av KNP Vouwkarton till Mayr-Melnhof den 1 januari 1990 inte påverkade sökandens ansvar för Badisches fortsatt konkurrensbegränsande agerande."

74 Med hänsyn till domskälen i den överklagade domen i kombination med vad som anförts ovan skall det bötesbelopp som har ålagts klaganden fastställas till 2 600 000 euro.

Rättegångskostnader

75 Enligt artikel 122 första stycket i rättegångsreglerna skall domstolen, när överklagandet skall bifallas och domstolen själv slutligt avgör tvisten, besluta om rättegångskostnaderna. Enligt artikel 69.2 i rättegångsreglerna, som enligt artikel 118 skall tillämpas i mål om överklagande, skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna om detta har yrkats.

76 Eftersom merparten av de grunder som klaganden har anfört till stöd för sitt överklagande har underkänts, skall klaganden bära sin egen rättegångskostnad samt ersätta två tredjedelar av kommissionens rättegångskostnad i denna instans.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

följande dom:

1) **Punkt 1 i domslutet i förstainstansrättens dom av den 14 maj 1998 i mål T-309/94, KNP BT mot kommissionen upphävs.**

2) **Det bötesbelopp som NV Koninklijke KNP BT åläggs i artikel 3 i kommissionens beslut 94/601/EG av den 13 juli 1994 om ett förfarande för tillämpning av artikel 85 i EG-fördraget, IV/C/33.833 — kartong, fastställs till 2 600 000 euro.**

3) Överklagandet ogillas i övrigt.

4) NV Koninklijke KNP BT skall bära sin egen rättegångskostnad samt ersätta två tredjedelar av Europeiska gemenskapernas kommissions rättegångskostnad i denna instans.

5) Europeiska gemenskapernas kommission skall bära en tredjedel av sin rättegångskostnad i denna instans.

La Pergola Wathelet Edward

Jann Sevón

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 16 november 2000.

R. Grass

Justitiesekreterare

A. La Pergola

Ordförande på femte avdelningen